

ПОДДЕРЖАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ — ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

Васильев Г. Ю.

Раскрыты главные аспекты современной международной безопасности с учетом глобальных процессов, которые происходят на мировой арене. Проанализирована сущность понятия «международная безопасность». Сделан вывод о том, что Украина находится в крайне трудном политическом и экономическом положении, на которое влияют наиболее развитые страны и политические объединения. Охарактеризованы наиболее распространенные конкретные модели международной безопасности, которые стали результатом многолетней работы ученых-международников.

Ключевые слова: международная безопасность, геополитика, коллективная безопасность, геостратегический регион, государственная территория.

MAINTENANCE OF INTERNATIONAL SECURITY IS A GLOBAL PROBLEM OF MANKIND

Vasiliev G. J.

The main aspects of modern international security with consideration for global processes that occur on the world stage are revealed. The essence of the notion «international security» is analyzed. It is concluded that Ukraine is in rather difficult political and economical situation which is under influence of the most developed countries and political groups. The characteristics of the most common concrete patterns of international security which have become the result of the long-term work of international scientists are given.

Key words: international security, geopolitics, collective security, geostrategic region, state territory.

УДК 321.7:316.32

І. В. Головка, кандидат політичних наук, асистент

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА: МІЖ ЛІБЕРАЛЬНОЮ ТА НЕЛІБЕРАЛЬНОЮ ДЕМОКРАТІЯМИ

Виокремлено основні базові інститути ліберальної демократії та констатовано, що їх становлення детерміноване основною проблематикою ліберально-демократичного дискурсу. Зазначено, що важливим принципом для формування лібераль-

ної демократії є система базових політичних інститутів, які здатні уможливити оптимальне втілення ліберально-демократичних стандартів у політичні системи транзитивних країн. Вирішальним критерієм ліберальної демократії є не «адаптування» політичних інститутів до неї, а те, чи спроможні вони знайти і застосувати адекватні щодо національних традицій і культури способи акумулювання і вираження різноманіття інтересів та прагнень перехідного суспільства.

Ключові слова: ліберальна демократія, політичний інститут, політична система, неліберальна демократія, демократизація, лібералізм.

Актуальність проблеми. Ліберальна демократія на початку XXI ст. стала досить поширеною формою політичних режимів. Саме тому підвищений інтерес до зростання кількості країн, в яких панує ліберально-демократичний режим, по-особливому актуалізує розгляд основних умов формування ліберальної демократії та її базових інститутів. Актуальність окресленої проблематики спричинена також глибокими політичними змінами в пострадянських країнах, викликаними трансформаціями політичних систем радянського типу на початку XXI ст. і прагненнями цих країн ліберально-демократичних орієнтирів.

Вельми важливою для формування ліберальної демократії є система базових політичних інститутів, які здатні уможливити оптимальне втілення ліберально-демократичних стандартів у політичні системи пострадянських країн. Саме інституційні зміни, на думку Д. Норта, визначають шлях, яким «суспільства розвиваються в часі, і тому є ключем до розуміння історичної зміни» [1, с. 11]. Інституції — це обмеження, придумані людьми, своєрідні правила гри в соціумі. Вони спрямовують людську діяльність у необхідне річище. У суспільстві головна роль інституцій полягає у зменшенні невизначеності «шляхом установаження постійної (але не обов'язково ефективною) структури людської взаємодії» [1, с. 14].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідження політичних інститутів, яке було вельми популярним у XX ст., закладено ще теоретичними напрацюваннями М. Вебера, Т. Гоббса, Е. Дюркгейма, Г. Спенсера та ін. Власне, розроблення концепту «інститут» прийнято приписувати Г. Спенсеру, який одним із перших експлікував це поняття, вважаючи його синонімом терміна «організація», чи «система примушування».

Дослідженню процесів демократизації та лібералізації, а саме умовам становлення інститутів ліберальної демократії присвячено концепції багатьох провідних західних теоретиків: Дж. Бентама, Е. Гутман, Р. Даля, Дж. Медісона, Дж. Ст. Мілля, Ш. Л. Монтеस्क'є, Дж. Сарторі, А. де Токвіля, Ф. А. фон Хайєка, Д. Хелда, Й. Шумпетера та ін. Спроби концептуалізації категорії «перехідних демократій», зокрема «неліберальної» демократії, та

зв'язування її з західними та вітчизняними науковими доробками здійснювали такі науковці, як Ф. Закарія, Л. Даймонд, А. Ю. Мельвіль, Г. И. Вайнштейн, В. Я. Гельман, А. Пшеворський, А. Володін, Н. Косолапов, Н. А. Симонія. Поява політичних організацій та інститутів, на думку Ж. Бешлера, стала результатом процесів демократизації, які поширилися Європою ще з кінця XVI ст. [2, с. 106]. Активна розробка інституціональної проблематики стосовно політичної реальності, її кореляції з демократизаційними процесами припала на XX ст. Вона пов'язана з іменами багатьох теоретиків: А. Лейпхарта, Дж. М. Нельсона, А. Пшеворського, С. Хантінгтона та ін.

Метою статті є спроба виокремити основні базові інститути ліберальної демократії та визначити основні принципи ефективного функціонування політичних інститутів перехідного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Як зазначав М. Вебер [3, с. 515], під інститутом слід розуміти об'єднання людей, яке залежить від об'єктивних чинників, а не суб'єктивних. Тобто включення окремих індивідів у той чи інший інститут відбувається незалежно від їх власних бажань чи волі. Лише об'єктивні чинники (раціонального характеру) — юридичні норми, закони тощо — здатні формувати людську поведінку. На думку Е. Дюркгейма, не слід недооцінювати ірраціональні чинники у формуванні інститутів як ідеальних утворень, оскільки традиції, вірування, стереотипи здатні детермінувати специфіку того чи іншого інституту [4, с. 283–284].

Один із основоположників теорії інституціоналізму М. Оріу зазначав, що спільноту індивідів, яка об'єдналася задля спільної справи, можна означити поняттям «інститут» за умови, якщо ці індивіди усвідомлюють мету свого об'єднання [5, с. 114].

У сучасному політичному дискурсі співіснують різні точки зору стосовно структури та функцій політичних інститутів. У цілому політичні інститути прийнято аналізувати в різних аспектах, як «триєдину цілісність — організацію, норми, відносини» [1, с. 11]. Д. Норт фокусує увагу на розрізненні інституцій та організацій, хоча і перші, і другі структурують людські взаємодії [1, с. 13]. Інституції — це найчастіше творіння людей (іноді спонтанні). Інституції можуть бути офіційними (обмежені законами, Конституцією тощо) та неофіційними (обмежені звичаями, кодексами поведінки) [1, с. 12].

Діяльність політичних інститутів відрізняється своєрідністю залежно від різних, найчастіше соціокультурних, факторів. Саме політичні інститути визначають механізми, за допомогою яких влада спроможна ефективно управляти. Оскільки держава здійснює всю повноту публічної влади, вона виступає інструментом політичної влади. З другого боку, громадянське сус-

пільство є вельми важливим політичним інститутом, оскільки в його межах відбувається діяльність недержавних політичних інститутів.

Завдяки процесам глобалізації, які наприкінці ХХ ст. охопили чи не весь світ, активізуються процеси формування ліберально-демократичних інститутів у різних країнах. Це пов'язано насамперед з тим, що ліберальна демократія асоціюється з високим рівнем життя у так званих країнах «золотого мільярду», що призводить до запозичення тих політичних практик, які вже пройшли тривалу ефективну перевірку в західних країнах.

Запозичення ліберально-демократичних інститутів задля успішності демократизаційних процесів — одна з актуальних проблем для постсоціалістичних країн. Разом з тим це викликає певні застереження. Як зазначав В. І. Пантін, «нові демократичні політичні інститути не можуть стати достатньо ефективними, оскільки не користуються необхідною підтримкою з боку масових та елітних груп суспільства, а одержати підтримку і легітимність ці інститути не можуть, оскільки в очах більшості населення не є ефективними, здатними допомогти у розв'язанні проблем, які виникають перед суспільством» [6, с. 400]. Відповідно демократичність, на думку В. І. Пантіна, має поєднуватися з ефективністю, що вельми важливо для пострадянської України, де іноді активно поширюється ідея стосовно не-ефективності ліберально-демократичних інститутів, які нібито не корелюють з національними традиціями нашої держави.

Стосовно виокремлення базових інститутів ліберальної демократії зазначимо, що їх становлення детерміноване основною проблематикою ліберально-демократичного дискурсу: природні права індивіда, суспільний договір, політичні та економічні свободи, ринкова економіка, конституціоналізм, поділ влади на гілки, обмежене врядування, верховенство права, громадянське суспільство, політичне представництво, приватна власність, конкуренція тощо. Тобто можна виокремити, на нашу думку, такі ліберально-демократичні інститути: Конституція, якою закріплено пріоритетність прав індивіда над державою; поділ влади не тільки по вертикалі (законодавча, виконавча, судова), а й по горизонталі (влада розподілена між центром та регіонами); політичні свободи (на власну думку, на доступність інформації, на вираження власних політичних інтересів та ін.); багатопартійна система; ринкова економіка; громадянське суспільство; політична участь тощо. Наявність цих політичних інститутів здатна стати передумовою для успішних демократизаційних процесів та відповідно основою для переходу до ліберально-демократичної системи [7].

Україна порівняно з європейськими державами зіткнулася на шляху демократизації з набагато важчими проблемами в сфері економіки через відсутність ліберально-демократичного досвіду, що періодично позначається

на відсутності політичної стабільності. Для окремої частини політичної еліти виходом із такої ситуації вважалася імплантація ліберально-демократичних інститутів у політичну систему України. Однак сліпе копіювання західних стандартів не завжди дає ефективний результат. Так, Конституція України від 1996 р. базується на ліберальних засадах [8, с. 181]. Певні ліберальні принципи містяться і в законі, яким було внесено зміни до Конституції України у 2004 р. [8, с. 183]. Утім, втілення цих принципів лібералізму в життя українського суспільства на практиці не спостерігається. Більш того, стало зрозумілим, що створення нових — ліберально-демократичних — інститутів здатне провокувати інституціональну кризу, при якій колишні політичні інститути вже не виконують свої функції, а нові — ще не працюють.

Власне кажучи, успішність демократизаційних процесів і відповідно впровадження нових демократичних інститутів навряд чи можуть бути ефективними без урахування специфіки культурно-історичних традицій конкретної спільноти. Крім того, потрібен час для адаптації ліберально-демократичних практик у політико-економічних сферах життя українського суспільства. Лише з часом ці практики здатні продемонструвати ефективність. Як зазначав Д. Растоу, «аби прийти до демократії, потрібне не копіювання конституційних законів або парламентської практики якоїсь уже існуючої демократії, а здатність чесно поглянути на свої специфічні конфлікти і вміння винайти або запозичити ефективні механізми їх вирішення» [9, с. 9–10].

Проблеми введення нових демократичних інститутів та ефективності їх функціонування стосуються не тільки влади, а й громадянського суспільства, яке в Україні, незважаючи на майже двадцятилітню історію її існування, ледь жевріє. На думку Г. І. Зеленько, «за демократії громадянське суспільство є повноцінним суспільним інститутом, тому поняття „інституціоналізація” цілком можливо застосувати і щодо громадянського суспільства. Інституціоналізація громадянського суспільства відбувається у три етапи: на першому виникають потреби, задоволення яких вимагає спільних дій; на другому — формуються спільні цілі, суспільні норми правил, процедур, відбувається їх прийняття (зокрема, правових); на третьому — встановлюється система санкцій для забезпечення реалізації норм і правил поведінки влади» [10, с. 10]. На становлення громадянського суспільства в Україні справляють деструктивний вплив певні розбіжності у розумінні стратегій розвитку країни. Ці розбіжності спричинені насамперед колишньою «приналежністю українських територій до складу різних держав — Російської та Австро-Угорської імперій. Нині ця проблема виявляється у протистоянні ментальностей та зовнішньополітичних орієнтацій населення, що посилює рівень конфліктогенності в українському суспільстві» [10, с. 13].

Разом з тим, як зазначає більшість теоретиків, процеси інституціоналізації громадянського суспільства навряд чи можуть бути успішними, якщо вони не супроводжуються процесами демократизації. Наприклад, представники «лінійного підходу» (Т. Карл, Х. Лінц, Ф. Шміттер та ін.) «виокремлюють у процесах демократизації кілька етапів: лібералізація авторитарного режиму, інституціоналізація демократії та консолідація демократії. На кожному з цих етапів мають утвердитися відповідні механізми демократії, що дає поштовх розвитку громадянського суспільства». Представники другого підходу (Дж. Нельсон, К. Оффе, С. Террі) «вважають, що процеси демократизації у постсоціалістичних країнах відрізняються від світових „потрійним характером” (одночасність перетворень у політичній та економічній сферах, набуття статусу незалежних держав)» [10, с. 8–9]. Ці проблеми позначаються на перебігу процесів демократизації в Україні, спричиняючи певні ускладнення соціально-економічного характеру.

У цілому можна виокремити базові етапи становлення демократичних інститутів. Якщо на першому етапі формулюються інститути, то з другим етапом пов'язані проблеми його легітимізації. Саме другий етап більш тривалий, оскільки передбачає адаптацію до суспільної свідомості, норм та традицій, характерних для певної спільноти. Поєднання на цьому етапі ліберально-демократичних трендів з виваженою та ефективною соціальною політикою здатне призвести до очікуваних результатів. У іншому випадку існує небезпечність автократичного реверсу, тобто легітимність неможлива без суспільної підтримки. У цьому контексті Є. Г. Ясін зазначав, що підтримка населення «робить режим легітимним навіть при згортанні демократичних інститутів, які ще не встигли довести громадянам свою корисність і які суспільство ще не готове відстоювати» [11, с. 297]. Третій етап становлення демократичних інститутів пов'язаний з оптимізацією їх ефективності.

Відповідно ті політичні інститути, які підтримуються суспільством, здатні функціонувати ефективно. Разом з тим слід зважати на те, що «вирішальним критерієм демократії є не влаштування політичних інститутів, а те, чи спроможні вони знайти і застосувати адекватні щодо національних традицій і культури способи акумулювання і вираження різноманітних інтересів та прагнень суспільства» [12, с. 24]. Отже, вельми важливим для українських політико-економічних реалій є оптимальне поєднання ліберально-демократичних стандартів з національною специфікою нашого народу.

Серед теорій недосконалої демократії виділяють концепції гібридної демократії, процедурної демократії, мінімальної демократії, однак вони не цілком характеризують ситуацію, коли еліти використовують недосконалість процедур та інститутів для втримання влади і стримування демократизації. Ф. Закарія відзначає, що демократія може бути і неліберальною, що вона

нерідко слугує зміцненню влади авторитарних правителів і цілком може перешкоджати «прогресу свободи». Існує цілий спектр неліберальних демократичних держав [13, с. 101]: від тих, які майже стали ліберальними демократичними державами, до тих, які є майже диктатурами (наприклад, держави в Східній Європі, Азії, Африці, Латинській Америці та Близькому Сході); від країн з помірними порушеннями на кшталт Аргентини до майже тиранії на кшталт Казахстану і Білорусі, з такими країнами, як Румунія і Бангладеш у проміжку між ними. Такі країни, як Україна і Венесуела, займають положення десь між цими двома крайнощами. У більшості цих країн вибори рідко бувають настільки ж вільними та чесними, як сьогодні на Заході, але вони відображають дійсну участь народу в політиці та підтримку, надавану обраним [14, с. 56].

Невдачі молодих демократій породили низку теорій, які прагнуть пояснити феномен формальної демократії і виборів без реальної свободи. У середині першого десятиліття ХХІ ст. західна політична думка зробила крок до легалізування висуненої ще в середині 1980-х років концепції неліберальної демократії [13, с. 103]. Сучасне уявлення про «неліберальну демократію» поєднується з концепцією «авторитарного парламентаризму» російського теоретика М. А. Симонії з тією відмінністю, що остання містить набір ознак, які утворюють каркас суспільства, що модернізується, на етапі переходу від традиційного стану до розвинених форм соціальної та політичної організації [15, с. 302].

Формально неліберальною демократією може бути будь-яка демократія, яка не є ліберальною демократією. Однак термін «неліберальна демократія» майже завжди використовується, аби позначити особливо авторитарність у представницькій (репрезентативній) демократії, в якій представники органів влади, обрані людьми, мають тенденцію до корумпованості та недодержання закону. Це приводить до відчуження людей від діючої влади. Неліберальні демократичні уряди вважають, що якщо в них є мандат, то вони можуть діяти так, як вважають за доцільне, ігноруючи закони або конституцію та проводячи регулярні вибори. Саме цей тип «неліберальної демократії» аналізується нами [13, с. 103].

Неліберальна демократія найчастіше виникає в умовах запозичення демократичних практик країнами, які не мали довготривалої демократичної традиції (Китай і Росія) [14, с. 89–96]. Проте неліберальна демократія може виникнути також там, де колись існувала демократія ліберального типу. Тому введений Ф. Закарією концепт «неліберальної демократії» досить точно характеризує режими Центральної Азії, які відзначаються гіперконцентрацією влади та порушенням прав, слабким додержанням законності, взаємним відчуженням громадян і влади, недостатністю плюралізму. Зростання нелібе-

ральності у світі, зазначає Ф. Закарія, розпочалося у середині 1990-х років — саме під час зміцнення центрально-азійських режимів. Таким чином, за терміном неліберальної демократії приховуються ті демократичні складові, яким авторитаризм дав право на існування в політичній системі.

У різних частинах світу політичні режими, будучи обраними за допомогою демократичних процедур, починають ігнорувати конституційні обмеження своєї влади і позбавляють громадян фундаментальних прав. Такі режими, де перемішані виборність і авторитаризм, Ф. Закарія називає «неліберальними демократіями». Ці режими не вирізняються політичною або економічною ефективністю, оскільки правлячі еліти складаються в них не за принципом, коли керівні пости повинні займати найбільш здібні люди, незалежно від їх соціального і економічного походження. Підґрунтям «неліберальної демократії» слугує найчастіше або популізм (Росія, Венесуела), або жорсткий контроль над політичним життям (більшість африканських країн). Така ситуація уможливується завдяки відсутності сильного «середнього класу», тому неліберальна демократія у більшості випадків постає як результат передчасної демократизації. Через процеси прискореної демократизації відбувається побудова неліберальної демократії, в якій змішані виборність і авторитаризм [14, с. 89, с. XV].

Якщо проаналізувати «історії успіху» окремих країн протягом останніх п'ятдесяти років, то стає помітним той факт, що успіх супроводжувався при ліберальних авторитарних режимах (Тайвань, Південна Корея, Сінгапур, Чилі, Китай) [13, с. 104]. Стрімке економічне зростання Тайваню призвело до диверсифікованості економіки і, як наслідок, унеможливило вольове, кваліфіковане управління економічними та соціальними процесами. Високі темпи економічного зростання, що супроводжуються відносно помірними соціально-майновими диспаритетами, сприяють появі умов для поступової лібералізації суспільства, еволюційного затвердження демократичних інститутів, практик та норм серед масових верств населення. У «неліберальної демократії» на Тайвані є вагомі підстави для трансформації в демократію інституціалізовану (ліберальну), оскільки цей процес базується на впевнених політико-економічних засадах. Успішність встановлення ліберальної демократії залежить від спроможності суспільства використовувати політичні інститути демократії з метою розгортання соціально-економічних перетворень [16, с. 74].

Що стосується Росії, то створювати режим неліберальної демократії почав ще Б. Єльцин, який «сприяв ослабленню майже всіх конкуруючих йому центрів влади — судів, губернаторів, законодавчих органів» [13]. В. Путін також виступає у ролі реформатора при посиленні влади, особливо стосовно Думи та губернаторів областей (двох інших основних джерел політичної влади). Насправді ж він створив автократію, яка може обиратися, і провів

ліберальну реформу. Бажання мати демократію дозволило створити авторитарного лідера, який зможе запропонувати надалі ліберальну демократію. Тому Росії необхідні порядок і ефективно функціонуюча держава, аби лібералізувати її економіку. Згодом неліберальна демократія в Росії може породити ліберального автократа, який, можливо, приведе країну до справжньої ліберальної демократії [13, с. 105]. Таким чином, започаткування процесів демократизації (Росія, більшість пострадянських республік, Венесуела, Індонезія) призводило до дерегулювання економіки, зниження її ефективності та падіння рівня життя, у результаті чого в політиці зміцнювалися авторитарні тенденції, але відступлення від демократичних норм не декларувалося [14, с. XVI]. У такий спосіб установлювалася неліберальна демократія.

За півтора десятиліття демократизації колишніх соціалістичних держав виявилася відсутність єдиного шляху політичних перетворень колишніх комуністичних країн. Одні з них (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина) пішли шляхом повторення моделей класичного демократичного устрою; другі (Болгарія, Латвія, Сербія, Хорватія, Боснія, Україна, Росія) демонструють різноманітні варіанти комбінації класичних і некласичних моделей демократизації; треті (Азербайджан, Казахстан, Киргизія) взагалі пішли в напрямку «плюралістичного авторитаризму», хоча формально залишалися в рамках процедурної версії демократичного устрою. При цьому невідповідність класичним демократичним моделям тим очевидніша, чим далі регіон їх виникнення розташований від євроатлантичного та західного культурно-політичного просторів [16, с. 74]. За межами Європи неліберальна демократія не стала ефективним засобом формування «демократії ліберальної» [14], і тому подібні режими набагато менш прогресивні порівняно з тими, які не цілком демократичними методами встановлюють принципи громадянського суспільства (Ф. Закарія називає їх «автократіями, які лібералізуються» [14]).

Як наслідок у другій половині 90-х років у багатьох регіонах, охоплених третьою хвилею демократичного переходу, спостерігається процес стагнації демократизації та збільшення кількості неліберальних демократій. Це стосується багатьох держав Африки, Південно-Східної Азії, країн колишнього СРСР, меншою мірою — постсоціалістичної Східної Європи та Прибалтики [13, с. 105].

Число неліберальних демократій зростає; і до теперішнього часу невелика кількість неліберальних демократій дозріли до стану ліберальних демократій; у будь-якому разі вони розвиваються в напрямку ще більшого нелібералізму. Багато країн, зовсім не перебуваючи на перехідному етапі

розвитку, згодом перетворилися на форму правління, яка поєднує значний ступінь демократії зі значним ступенем нелібералізму [14, с. 60].

Висновки. Протягом 1990-х років прогалина між неліберальною і ліберальною демократіями постійно зменшувалася. Це виявляється в зростанні порушень прав людини, наступів на свободу слова, корупції на всіх рівнях державної влади, неефективності законодавчої та судової гілок влади.

Застій демократизації та лібералізації і збільшення кількості неліберальних демократій пояснюються такими факторами [17, с. 49]:

– слабкістю соціальної бази ліберального демократичного транзиту, який виявляється в слабкості середнього класу, його незначущості (або недостатньої питомої ваги в соціальній структурі суспільства);

– слабкістю і недостатньою структурованістю громадянського суспільства;

– відсутністю ефективною багатопартійної системи за наявності безлічі дрібних політичних партій, які не в змозі створити реальну дійсну опозицію та мобілізувати громадян для забезпечення ефективного контролю над владними структурами;

– у край слабою поширеністю серед громадян ліберальної політичної культури.

При цьому в багатьох країнах третьої хвилі зберігаються атрибути демократії — конституції, які декларують демократичні принципи, квазіальтернативні вибори, які створюють видимість конкуренції, множинність політичних партій, які демонструють фасад багатопартійності тощо [13, с. 106]. Законність, а отже, і сила неліберальних демократій впливають з тієї обставини, що вони є достатньо демократичними. Відповідно головні небезпеки, які таїть у собі неліберальна демократія, полягають, з одного боку, в тому, що народ, котрий бачить, як влада маніпулює його думкою, приходять до глибокого розчарування в демократії [14, с. 284], а з другого — у тому, що її економічні основи не спонукають до господарської модернізації, а це приводить до поступового відставання в економічній сфері і породжує в людях почуття «відчуженості» [14, с. XVI, с. 145]. Найбільша ж небезпечність, яку становлять неліберальні демократії, навпаки, полягає у тому, що вони дискредитують саму ліберальну демократію, кидаючи тінь на демократичне правління [14, с. 59].

Ліберальна автократія, або, на більш високому рівні розвитку, ліберальний конституціоналізм, виявляється більш ефективним шляхом становлення ліберальної демократії. Отже, аналізуючи досвід країн, що розвиваються, ми доходимо висновку про те, що імовірність побудови справді ліберальної демократії виявляється набагато вищою там, де їй передувала ліберальний авторитаризм, а не там, де зміцнилася неліберальна демократія [14, с. XXVII].

У цілому сучасна демократична хвиля саме внаслідок свого глобального характеру має тривалий, затяжний та суперечливий характер. Поступальний характер демократичних процесів у перехідних суспільствах потребує не одного десятиліття і залежатиме від поєднання безлічі внутрішніх і зовнішніх факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
2. Бешлер Ж. Демократия. Аналитический очерк : пер. с фр. / Ж. Бешлер. – М. : ИВИ РАН, 1994. – 206 с.
3. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; пер. с нем., сост., общ. ред. и предисл. Ю. Н. Давыдова. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
4. Дюркгейм Э. О. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. О. Дюркгейм ; пер. с фр. и послесл. А. Б. Гофмана. – М. : Наука, 1990. – 575 с.
5. Ориу М. Основы публичного права : пер. с фр. / М. Ориу. – М. : Изд-во Коммунист. Акад., 1929. – 759 с.
6. Пантин В. И. Глобализация и проблемы развития демократических институтов в России / В. И. Пантин // Полит. ин-ты на рубеже тысячелетий / В. И. Пантин. – Дубна : ООО «Феникс+», 2001. – 478 с.
7. Democracy Score Year-to-Year Summaries by Region. Table 8. 1999-2006 [Електронний ресурс] / Freedom House. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/uploads/Chart100File117.pdf>.
8. Куц Г. М. Конституційні бар'єри української демократії: ліберальний підтекст / Г. М. Куц // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер.: «Питання політології». – Х., 2009. – № 861, вип. 15. – С. 180–186.
9. Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытка создания динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. – 1996. – № 5. – С. 5–15.
10. Зеленько Г. І. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи та України) : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 / Г. І. Зеленько. – К. : Ін-т політ. і етнонац. дослід. НАН України, 2007. – 34 с.
11. Ясин Е. Г. Приживётся ли демократия в России? / Е. Г. Ясин. – М. : Новое изд-во, 2006. – 384 с.
12. Красин Ю. А. Демократия и федерализм в России / Ю. А. Красин. – М. : РАПН, РОССПЭН, 2007. – 255 с.
13. Головка І. В. Ліберальна демократія: умови формування та специфіка становлення : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Головка. – Х., 2010. – 248 с.
14. Закария Ф. Возникновение нелиберальных демократий : пер. с англ. / Ф. Закария // Логос. – 2004. – № 2 (42). – С. 55–70.

15. Симония Н. А. Эволюция восточных обществ: синтез традиционного и современного / Н. А. Симония, Л. И. Рейснер ; отв. ред. Л. И. Рейснер. – М. : ГРВЛ, 1984. – 582 с.
16. Володин А. Г. Нелиберальные демократии и политическая эффективность [Электронный ресурс] / А. Г. Володин // Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики. – 2006. – Т. 4, № 1 (10). – Январь-апрель. – С. 68–81. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/tenth/006.htm>.
17. Мадатов А. С. Демократизация: особенности ее современной волны / А. С. Мадатов // Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. Сер.: Политология. – 2001. – № 3. – С. 45–56.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ ПЕРЕХОДНОГО ОБЩЕСТВА: МЕЖДУ ЛИБЕРАЛЬНОЙ И НЕЛИБЕРАЛЬНОЙ ДЕМОКРАТИЕЙ

Головко И. В.

Выделены основные базовые институты либеральной демократии и констатировано, что их становление детерминировано основной проблематикой либерально-демократического дискурса. Отмечено, что важным принципом для формирования либеральной демократии является система базовых политических институтов, которые способны сделать возможным оптимальное воплощение либерально-демократических стандартов в политические системы транзитивных стран. Решающим критерием либеральной демократии является не «адаптирование» политических институтов к ней, а то, способны ли они найти и применить адекватные по отношению к национальным традициям и культуре способы аккумуляции и выражения многообразия интересов и стремлений переходного общества.

Ключевые слова: либеральная демократия, политический институт, политическая система, нелиберальная демократия, демократизация, либерализм.

THE CORE PRINCIPLES FOR EFFECTIVE FUNCTIONING OF POLITICAL INSTITUTIONS OF A TRANSITIONAL SOCIETY: BETWEEN LIBERAL AND ILLIBERAL DEMOCRACY

Golovko I. V.

The basic institutions of liberal democracy and noted that their formation is determined by the main issues of the liberal democratic discourse. Noted that an important principle for the formation of a liberal democracy is a system of basic political institutions, that are able to make possible optimal implementation of liberal democratic political system standards in transitive countries. The decisive criterion of liberal democracy is not «adaptation»

of political institutions to her, and then, if they are able to find and apply adequate in relation to the national traditions and culture methods of accumulation and expression diversity of interests and aspirations of in transition society.

Key words: *liberal democracy, political institute, the political system, illiberal democracy, democratization, liberalism.*

УДК 321

В. М. Тімашова, кандидат юридичних наук, старший викладач

КРАТОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО ВЛАДАРЮВАННЯ СУСПІЛЬНИМИ СПРАВАМИ В ТРАНЗИТНІЙ/МОДЕРНІЗОВАНІЙ КРАЇНІ

Розглянуто владу як складне соціально-політичне явище, що забезпечує функціонування і розвиток суспільства, його потребу в осмисленні поділу влади і розподілу владних повноважень, їх розумного балансування у співвідношеннях інститутів політичного владарювання, особливо в країнах перехідного (транзитного) періоду.

Ключові слова: *влада, феномен влади, принцип підкорення, поділ влади, правлінська влада, форми влади, громадянське суспільство.*

Актуальність проблеми. Феномен влади як складного багатобічного явища був, є та залишається об'єктом і наукового дослідження, і людської думки окремої людини. Принцип підкорення, який лежить в основі взаємодії і взаємозв'язку всіх соціальних систем, призводить до колосальної концентрації філософсько-методологічної, світоглядно-ідеологічної, науково-практичної, соціально-політологічної і, нарешті, управлінської інформації про механізм взаємодії держави та суспільства, в якому влада відіграє унікальну інтеграційну, морфогенну та саморегуляційну функції [2]. У політології влада, її сутність, характер, інші якості та вияви мають важливе значення для розуміння природи політики, політичної системи суспільства, політичного процесу, політичного прогресу тощо. Влада — це стрижень, навколо якого формується політична система, оскільки від її сутності, змісту, механізму функціонування залежать характер і спрямованість політичної системи, а в результаті — життєдіяльність країни.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Класичне визначення категорії «влада» дає М. Вебер, розуміючи її як «будь-яку можливість упроваджувати